

mgr Maria Flakus

UWARUNKOWANIA ŚWIADOMOŚCI METODOLOGICZNEJ PSYCHOLOGÓW I STUDENTÓW PSYCHOLOGII

Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem

dr. hab. Zbigniewa Spendla

Streszczenie

Świadomość metodologiczna stanowi jeden z najistotniejszych charakteryzujących psychologów determinantów jakości przebiegu procesu badawczego oraz umiejętności związanych z prowadzeniem badań naukowych (zob. Brzeziński, 1978, 1991, 2012, 2013, 2016; Spindel, 2005). Rzadko stanowi ona jednak przedmiot zainteresowania prowadzących badania naukowców, dlatego w literaturze fachowej brakuje rzetelnych informacji na ten temat. Szczególnie niewiele wiadomo o determinantach kompetencji metodologicznych i jej rozwoju.

Dotychczasowe badania dowodzą, że istnieje możliwość wskazywania korelatów kompetencji metodologicznych w obszarze cech osobowości i preferencji poznawczych (Flakus, 2014a, 2014b). Wskazują one również, że świadomość metodologiczna powiązana jest z procesami intuicyjno-afektywnymi. Hipotezy dotyczące roli procesów niejawnych znajdują również potwierdzenie w ramach teoriopoznawczej refleksji nad rozwojem naukowym (zob. Klawiter, 1989, 1991).

Niniejsza praca poświęcona jest analizie znaczenia wybranych psychologicznych cech: dyspozycyjnych, tj. preferencji poznawczych i cech osobowości; regulacyjnych, tj. postaw wobec badań naukowych i samoskuteczności, a także procesów jawnych i ukrytych dla poziomu i rozwoju kompetencji metodologicznych. Cele te zrealizowano poprzez przeprowadzenie dwóch odrębnych badań.

Pierwsze z badań miało charakter poprzeczny i przeprowadzono je na grupie 224 osób różniących się poziomem doświadczenia w zakresie prowadzenia badań naukowych. W grupie tej znaleźli się studenci dwóch ostatnich lat studiów, studiów trzeciego stopnia oraz pracownicy akademicy. Badani rozwiązywali test badający kompetencje metodologiczne w jednym z dwóch wariantów – *implicit* i *explicit*. W pierwszej wersji testu badani proszeni byli o ocenę poprawności wykonania poszczególnych aspektów procedury badawczej przedstawionej w opisie hipotetycznego

badania naukowego, natomiast w drugiej wersji – o ocenę poprawności wraz z odwołaniem do konkretnej reguły metodologicznej.

Wyniki badania wskazały na różnice w zakresie świadomości metodologicznej aktywizowanej w oparciu o procesy niejawne i jawne. Zarówno studenci, jak również młodszy i starsi badacze, u których aktywizowano procesy *implicit*, uzyskiwali wyższy wynik w teście mierzącym świadomość metodologiczną niż ci, u których aktywizowano procesy jawne. Jednocześnie w warunkach badania *explicit* studenci, którym polecono odwołać się do zasad, dokonywali poprawniejszych ocen metodologicznych niż studenci, którzy mieli za zadanie jedynie dokonanie oceny. Odwrotny efekt zaobserwowano w przypadku starszych badaczy – w sytuacji, gdy proszeni byli oni o podanie uzasadnienia swojej oceny, dokonywali oni mniej poprawnych ocen niż badacze, którzy mieli za zadanie jedynie przeprowadzić ewaluację poprawności różnych aspektów metodologicznych badania. Wyniki wskazały również, że preferencja intuicji, myślenia i percepcji oraz intelekt/otwartość stanowią pozytywne predyktory poziomu świadomości metodologicznej. Analiza modelu regresji wskazała też na efekt supresji, polegający na wzajemnym wzmocnieniu efektów preferencji intuicji, percepcji i myślenia dla świadomości metodologicznej w warunkach *implicit*.

Drugie z badań miało charakter czteroetapowego badania podłużnego. Wzięło w nim udział 130 studentów rozpoczynających studia psychologiczne. Pierwszy etap badania miał miejsce w pierwszym semestrze studiów, przed formalnym kształceniem metodologiczno-statystycznym, natomiast trzy kolejne etapy odbywały się po kolejnych blokach kształcenia w zakresie prowadzenia badań naukowych. Do analizy ostatecznie zakwalifikowano 123 osoby biorące udział w badaniach na etapach 1-3 (w tym 80 osób, które wzięły udział również w badaniu na 4 etapie). Wyniki badania wskazały na zmiany w poziomie świadomości metodologicznej określanej w oparciu o procesy jawne i ukryte. Oba rodzaje kompetencji zwiększały się w toku formalnego kształcenia. W warunkach *explicit* zaobserwowano też wzrost trafności ocen dokonywanych przez studentów w sytuacji, w której mieli oni odwołać się do zasad metodologicznych, przy czym efekt ten nieobecny był na wczesnych etapach kształcenia. Obserwacje te były zgodne z wynikami pierwszego badania. Wyniki wskazały również, że preferencja intuicji i myślenia, intelekt/otwartość oraz pozytywniejszą postawą wobec badań naukowych powiązane są z wyższym poziomem świadomości metodologicznej.

Wnioski płynące z przeprowadzonych badań wydają się być istotne z punktu widzenia kształcenia w zakresie przedmiotów, których celem jest pozyskiwanie i doskonalenie kompetencji powiązanych z prowadzeniem badań naukowych. W szczególności, zwracają one uwagę na

konieczność zbalansowanego kształcenia w zakresie wiedzy deklaratywnej i rozwijania bardziej zinternalizowanych form „wrażliwości metodologicznej”.